

Pandemiden İnfodemiye Medyada COVID-19'un Seyri Üzerine Bir Değerlendirme

Mehmet Yılmaz*
Ordu Üniversitesi

Ferdi Candan**
Sakarya Üniversitesi

Özet

Çin'in Wuhan kentinde Aralık 2019'da ortaya çıktığı değerlendirilen koronavirüs salgını, 12 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir. Koronavirüsün dünyaya yayılmasıyla birlikte ülkeler, öncelikle sınırlarını dışarıya kapatmaya başlamış, sonrasında, okulların kapatılması, sokağa çıkma kısıtlamaları vb. önlemler ile salgının yayılmasını yavaşlatmaya ve engellemeye çalışmışlardır. Bu süreçte, bilinmezler ile dolu koronavirüs salgınına, başta sosyal medya platformlarının sağladığı hızlı etkileşim ağları aracılığıyla küresel bir yanlış bilgilendirme salgınının da eşlik ettiği gözlemlenmiştir. Dünya Sağlık Örgütü Genel Direktörü Tedros Adhanom Ghebreyesus, 15 Şubat'taki Münih Güvenlik Konferansı'nda "Sadece bir salgınla savaşıyoruz; bir infodemi ile savaşıyoruz" ifadesi ile küresel yanlış bilgi salgınına dikkat çekmiştir. Bu çalışma, koronavirüs salgını ile ilgili çözümü karmaşıktırarak zorlaştıran her türlü bilginin hızlı bir biçimde yayılması olarak tanımlanan infodemi fenomenini odağına almaktadır. Küresel salgına eşlik eden "infodemi"nin dünya medyasındaki seyrinin izi sürülmekte, ardından Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti örnekleri özelinde kavramın çeşitli boyutları sorgulanarak derinlemesine incelenmektedir. Koronavirüs salgınıyla insanların dikkatini çeken "infodemi", pandemiden sonraki süreçte de etkisini sürdürecektir ve mutasyona uğrayacak bir olgudur. Bu yönüyle de bu olgunun birçok disiplin tarafından incelenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Koronavirüs (COVID-19); İnfodemi; Sahte Haber

* Prof. Dr. Mehmet Yılmaz, Ordu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-TV Bölümü, Ordu, Türkiye. mehmet.yilmaz.dr@gmail.com [ORCID ID: 0000-0003-3310-4749]

** Ferdi Candan, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri ABD Doktor Öğrencisi, Sakarya, Türkiye. ferdi.candan@ogr.sakarya.edu.tr [ORCID ID: 0000-0001-6912-4501]

Review Article

Article submission date: 30 September 2020

Article acceptance date: 26 May 2021

1302-9916©2020 emupress

Derleme Makale

Makale gönderim tarihi: 30 Eylül 2020

Makale kabul tarihi: 26 Mayıs 2021

A Review on the Course of COVID-19 in Media From Pandemic to Infodemic

Mehmet Yılmaz
Ordu University

Ferdi Candan
Sakarya University

Abstract

The coronavirus outbreak that occurred in China in December 2019 was declared as a pandemic by the World Health Organization on March 12, 2020. With the spread of the coronavirus to all countries, firstly countries started to close their borders. Then they tried to slow down and prevent the epidemic by certain precautions such as school closures and curfews. In this process, a global misinformation epidemic, spreading rapidly through social media platforms and other platforms related to the coronavirus epidemic, started to negatively affect people. Tedros Adhanom Ghebreyesus, Director-General of the World Health Organization, said at the Munich Security Conference on February 15, "We're not just fighting an epidemic; We are fighting an infodemic", he warned people. This study aims to examine the phenomenon of infodemic, which is defined as the rapid spread of all kinds of information that makes the solution about the epidemic difficult. First of all, the issue of infodemic was examined through the question of "What happened in the world? ". Subsequently, Turkey and the Turkish Republic of Northern Cyprus Infodemic examples are discussed in depth. Infodemic, which attracts people's attention with the coronavirus epidemic, is a phenomenon that will continue to affect people the period after the pandemic. In this respect, this phenomenon is recommended to be examined by many disciplines.

Keywords

Coronavirus (COVID-19) ; Infodemic; Fake News

Giriş

Çin- Wuhan'da 26 Aralık 2019 tarihinde dört olağandışı pnömoni vakası kaydedilmiş olup vakalardan üçünün aynı aileden geldiği teşhis edilmiştir. İki gün sonra ise birer gün arayla aynı hastanede üç pnömoni vakası daha görülmüştür. Virüsün hızla genişlemeye başlaması üzerine Wuhan Hastanesi'ndeki doktorlar, fenomeni Çin Afet Kontrol ve Önleme Merkezi'ne ve Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) bildirmiştir (Zarea Gavvani, 2020). Hakkında birçok bilinmez bulunan bu yeni tip koronavirüs yeni koronavirüs 2019 (nCoV 2019) olarak adlandırılacak (Wu ve McGoogan, 2020'den akt.; Zarea Gavvani, 2020) olup haberi, virüsten çok daha hızlı bir şekilde bütün dünyaya yayılacaktır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından 12 Mart 2020 itibariyle pandemi olarak ilan edilen COVID-19 salgını fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak bütün insanlık için tehdit haline gelecektir (Budak ve Korkmaz, 2020).

COVID-19 salgını sürecinde insanlar, pandemiden korunmak için sosyal mesafeye dikkat ederek yaşamak zorunda kalmıştır. Birçok ülke, sokağı çıkma kısıtlamaları ve benzeri önlemler ile insanların evlerinde kalmalarını sağlayıp salgının yayılmasını önlemeye çalışmıştır. Dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğu, evlerinde kalmak zorunda olduğu için yoğun bir biçimde internette vakit geçirmeye başlamıştır. Bu süreçte alışveriş, eğitim, iş hayatı vb. birçok konuda dijital mecranın olanakları kullanılarak ihtiyaçlar bu kanallar üzerinden karşılanmaya çalışılmıştır. Sosyal medya ise artık insanların arkadaşlarına, ailelerine ve meslektaşlarına bağlanması için vazgeçilmez bir yaşam alanına dönüşmüştür. Bu aynı zamanda potansiyel bir sorunu ortaya çıkarmıştır ki o da COVID-19 hakkındaki yanlış bilgi içeriklerinin küreselleşmesi ve neredeyse virüsün kendisinden daha hızlı bir şekilde sosyal medyada yayılarak pandemi sürecinde atılan sağaltıcı adımları çeşitli boyutlarda akamete uğratmasıdır.

Koronavirüsün, radyasyon gibi diğer görünmez afetlerden farkı ölçülemeyen bir felaket olmasıdır. Bu nedenle, bu hastalığın yayılmasının önlenmesinde ve tedavisinde doğru bilgiye zamanında ulaşmak kritik bir önem arz etmektedir. Bu sürecin iyi yönetilmesi ve bu yeni duruma insanların oryantasyonunun sağlanması, gelecekte koronavirüs ile mücadelede başarının anahtarı kabul edilmektedir (Hua ve Shaw, 2020: 10-11). Öte yandan COVID-19, günümüz sosyal medyasının sunduğu hiper-bağlanabilirliğin bir sonucu olarak "infodemik" olmuştur (Petropoulos ve Makridakis, 2020).

DSÖ, COVID-19 salgınının küresel ilerleyişinin yavaşlatılabilmesi konusunda bilgilendirmelerde bulunmaktadır. Öte yandan başta sosyal medya olmak üzere çevrimiçi ağlar aracılığıyla hızla yayılan küresel bir yanlış bilgilendirme salgını, halk sağlığı için ciddi bir sorun olarak yükselmektedir. DSÖ Genel Direktörü Tedros Adhanom Ghebreyesus, 15 Şubat'taki Münih Güvenlik Konferansı'nda "Sadece bir salgınla savaşmıyoruz; bir infodemi ile savaşıyoruz" demiştir (Zarocostas, 2020). COVID-19 "infodemisi", pandeminin kendisinden daha hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Infodemik dalgaya binen yanlış bilgi, sağlık sistemleri ve devlet yönetimleri için büyük bir tehdit oluşturmaktadır (Jolly, 2020). Eşi görülmemiş bir küresel sağlık krizinin ortasında, birçok gazeteci, politikacı ve akademisyen DSÖ'nün bu çağrısını yinelemiş ve pandemi hakkındaki yanlış bilginin halk sağlığı ve kamusal önlemler için ciddi bir risk oluşturduğunu vurgulamıştır (Brennen vd.,

2020). DSÖ tarafından infodemi; herhangi bir nüfusu etkileyen büyük bir salgının bir pandemiye dönüşmesiyle; bulaşıcı hastalığın belirli bir popülasyonda çok sayıda insana kısa sürede hızla yayılması sonucu vaka ve ölümlerdeki kaçınılmaz artışa paralel olarak; pandeminin çözümünü zorlaştıran söylentiler, dedikodular ve güvenilir bilgiler dahil her türlü bilginin hızla yayılması olarak tanımlanmıştır (World Health Organization, 2018: 26-34).

Salgın ile ilgili çözümü zorlaştıran her türlü bilginin hızlı bir biçimde yayılması "infodemi" olarak adlandırılırken, fenomen, insanlar arasında korku, karışıklık ve damgalanma yaratmakta, kanıta dayanmayan ve bilimsel olarak sağlam olmayan önlemleri uygulama konusunda insanları daha da savunmasız hale getirmektedir. Bu nedenle yanlış bilgilerin kaynağını belirlemek ve daha fazla yayılmalarını önlemek insanlar için yaşamsal derecede önemli bir gereksinim haline gelmiştir (Kulkarni vd. 2020). "Infodemi, salgını oldukça tehlikeye atmakta ve kime ve hangi bilgi kaynaklarına güvenileceği konusunda kafa karışıklığını artırmaktadır. Özellikle doğrulanmamış söylentiler ve abartılı iddialar nedeniyle sosyal medyada korku ve panik havası oluşturulmaktadır" (Kırık ve Özkoçak, 2020: 151).

Yanılıcı haberleri tanımlamak ve sınıflandırmak için uluslararası olarak kabul edilmiş standartlar olmadığından, COVID-19 infodemisinin boyutunu ve doğasını ölçmek imkânsız bir hale gelmiştir. Şimdilik yanlış bilgileri tanımlamak ve anlamak için uygun araçlar kısıtlıdır. Bu şartlarda sahte haberler, koronavirüs küresel bir sorun olarak devam ettiği sürece müdahale edilmeden dolaşmaya devam edecektir (Baines ve Elliott, 2020). "Facebook, Google, LinkedIn, Microsoft, Reddit, Twitter ve YouTube da sosyal medyadaki bilgi kirliliğinin önüne geçilebilmesi adına birbirleriyle yakın bir şekilde çalıştıklarını ve koronavirüsle ilgili dolandırıcılık ve yanlış bilgilendirme ile birlikte mücadele ederek, platformlardaki içerikleri denetleyeceklerini belirten kısa bir "ortak endüstri bildirisi" yayınlamıştır" (Kırık ve Özkoçak, 2020: 151).

Uluslararası Medyada COVID-19'un İnfodemik Seyri

COVID-19 etrafındaki korkuların özellikle sosyal medya tarafından abartıldığı, dezenformasyonun istisnai hızlarda yayılmasına yol açarak kişisel ve çevrimiçi kaygı ve ırkçılığı körükleyen, güçlendirilmiş bir belirsizlik ortamı yarattığı değerlendirilmektedir (Vaezi ve Javanmard, 2020). Yeni koronavirüs hastalığı (COVID-19) salgınının başlangıcından bu yana, dünya çapında konu hakkında sahte haberler ve yanılıcı bilgiler dolaşarak halk sağlığı iletişimini derinden etkilemektedir (Rovetta ve Bhagavathula, 2020).

Yanlış bilgi, doğru bilgilere kıyasla sosyal medya ağları üzerinden daha hızlı, derin ve geniş bir şekilde seyretilmektedir. Ayrıca bireylerin tekrar tekrar karşılaştıkları yanlış bilgilere inanma olasılıklarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Adeta bir bombardımanmışçasına maruz kaldıkları aşırı miktarda bilgi ve durumun neden olduğu aşinalık, insanların yanlış bilgiye güvenmelerine neden olmaktadır (Oxford Analytica, 2020).

Sosyal medya, bir bilgi akışı sırasında bilginin yayılması için en popüler mecralardandır. Örneğin bir mikro blog sitesi olan Twitter, en çok kullanılan sosyal medya platformlarından biridir ve COVID-19 acil durumu sırasında Twitter'ın

küratörlü etkinlikler sayfasının kullanımında % 45'lik, doğrudan mesajlaşma sisteminin kullanımında ise % 30'luk bir artış tespit edilmiştir (Jolly vd., 2020). Ancak mevcut COVID-19 salgını sırasında aşırı bilgi yüklenmesi, daha önce karşılaşılmayan birtakım zorluklar yaratmıştır. Yanlış haberlerin, komplo teorilerinin, büyümlü tedavilerin ve ırkçı haberlerin kaygı ve stresi artırma ve hatta yaşam kaybına yol açma potansiyeli ile endişe verici bir oranda paylaşıldığı bir "infodemik" süreç yaşanmıştır (Rathore ve Farooq, 2020: 162).

Resim 1: Fake News

COVID-19 infodemisi örneğinde, sosyal medya platformlarının yanlış bilgi için henüz daha geniş bir kitleye ulaşmasının öncesinde kapalı gruplar içinde kontrolsüz bir ivme kazandığı zengin bir ekosistem sağladığı görülmektedir. Bu şartlar ile mücadele konusunda sosyal medya kuruluşları DSÖ ile işbirliği eğilimi içinde çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Stratejiler arasında mevcut bilgi kontrol yapılarının kullanılması, doğru içeriğin desteklenmesi ve yanlış içeriğin bulunmasının zorlaştırılması yer almaktadır. Örneğin, Facebook, kullanıcılarını yerel sağlık yetkililerine yönlendiren reklamlar yayınlamakta ve virüsün anahtar kelimeleri kullanılarak bir arama yapıldığında Google, DSÖ'nün veya yerel yetkililerin kurumsal web sitelerini tanıtmaktadır (Oxford Analytica, 2020).

COVID-19 haberleri küresel düzeyde, Ocak 2020'den itibaren hem geleneksel hem de yeni medya araçları üzerinden yayılmaya başlamıştır. Rathore ve Farooq'a (2020) göre yeni medya platformlarının kullanılabilirliği ve pratikliği, yararlı bilgilerin, hastalıkla ilgili değerli verilerin paylaşılmasına, hastalığı önleme stratejilerinin ve sosyal mesafenin değerinin anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Ancak, kaynağı doğrulanmamış ve bazen de tehlikeli bilgilerin zaman zaman kitlesel olarak ve tekrar tekrar bu kanallardan paylaşılmasının çok olumsuz sonuçları da görülmüştür. Hatta insanlar yanlış bilgilendirmeler nedeniyle hayatlarını kaybetmiştir. Sosyal medyada dolaşıma giren alkolün virüsü temizlediği bilgisi yüzünden İran'da aşırı miktarda alkol tüketiminden ölümler kaydedilmiştir. Benzer biçimde bir motivasyon ile ABD'de hastalık profilaksisi (önleyici tedavi) için antimalaryaller olarak yaşamını yitirenler mevcuttur. Jolly vd.'ye (2020) göre sosyal medya kriz anında en büyük bilgi kaynağı olduğundan, infodemiye yönetmek sadece yanlış bilginin azaltılmasını değil, aynı zamanda bundan kaynaklanan psikolojik kalıpların erken anlaşılmasını da gerektirmektedir.

İnfodemi büyüdükçe virüs hakkında gerçek olmayan bilgiler dünya genelinde hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Şimdiye kadar, yetişkin nüfusun neredeyse yarısının COVID-19 hakkında sahte haberler tüketmiş olduğu değerlendirilmektedir. Örneğin, 5G teknolojisinin koronavirüsü yaydığı, bir aşının var olduğu ancak saklandığı veya alkolün bir tedavi olduğu konusunda yanlış bilgi küresel düzeyde milyonları etkilemektedir (Baines ve Elliott, 2020).

Farklı ülkelerde COVID-19 vakaları ortaya çıkınca salgının nedenine ilişkin de birçok yanlış bilgi insanlar arasında dolaşmaya başlamıştır. Pandemiye eşlik eden infodeminin neden olduğu sisli atmosferde hiçbir şey kesin ya da açıkça doğru görünmemektedir. COVID-19'un bir "biyo-savaş" enstrümanı olduğu spekülasyonunun yanı sıra uluslararası düzeyde sağlık hizmeti sunmaya yönelik yardım çalışmaları ile tanınan "Bill & Melinda Gates Vakfı", CIA ile birlikte "Çin'e ekonomik zarar vermek" için bu virüsü üretmekle suçlandı. Bu süreçte yetkili kuruluşlar birbiriyle eşgüdüm içinde çalışabilseydi ve infodemik riskler konusunda iyi eğitilmiş profesyonel kadrolara sahip olabilseydi böyle bir dezenformasyon kampanyasıyla mücadele edilebilirdi. Ancak bu boyutta mücadelede çok da başarılı olunamadı (Hu vd. 2020).

Salgının nedenine ilişkin başka bir infodemi ise virüsün bir laboratuvarında oluşturulduğuna ilişkin iddialardır. Virüsün ortaya çıkışı hakkında sahte hikâyenin bir başka versiyonunda da salgının kaynağı, virüsü Kanada'daki bir laboratuvarından çalan Çin casusları olarak gösterilmektedir. Bu sahte hikâyenin Wuhan'daki devlete ait bir viroloji laboratuvarından sızmadan önce biyolojik bir silaha dönüştürülen bir başka sürümü de mevcuttur (Michael, 2020).

Virüsün nedenine ilişkin bir başka yalan haber de özellikle WhatsApp ve Facebook Messenger mesajlaşma uygulamaları üzerinden bütün dünyaya yayılan bir video aracılığıyla yapılmıştır. Bu videoda COVID-19 virüsünü Fransa'daki Pasteur Enstitüsü'nün icat ettiğine dair birtakım belgeler (COVID-19 virüsü ve aşısına dair bir patent) kanıt olarak sunulmuştur. Bu videoda sunulan belgeler tamamen hatalı bir şekilde yorumlanarak insanlar manipüle edilmeye çalışılmıştır. Olayın geniş izleyici kitlesine ulaşmasından sonra Pasteur Enstitüsü, bu videoda "kanıt" olarak gösterilen belgelerin (2004 yılına ait patentin), COVID-19 (SARS-CoV-2) ile ilgili olmadığını, SARS'tan sorumlu SARS-CoV-1'e dair bir aşı stratejisinin keşfine ilişkin olduğunu açıklamıştır. Enstitü, SARS salgınının bitmesinden dolayı, aşıyla ilgili klinik çalışmalar aşamasına geçilemediğini, aşının insanlar üzerinde test edilemediğini duyurmuştur (Institut Pasteur, 2020). Bu yalan haber, sahte haberlerin kasıtlı yayıcılarının, içeriği gerçek belgelere dayandırarak manipüle etmeleri stratejisine bir örnektir (Wu ve Liu, 2018).

Bu tür yanlış bilgilerin hızla yayılması büyük ölçüde sosyal medya aracılığıyla gerçekleşmekte; kamu otoriteleri tarafından önerilen halk sağlığı önlemlerine uyulmamasına veya önerilmeyen davranışlara katılmaya neden olabilmektedir. 5G hücresel şebeke kulelerinin virüsün yayılmasına katkıda bulunduğuna ilişkin yalan haber üzerine insanların ağ kulelerine saldırımları infodemi etkisinin toplumu harekete geçirmesine dönük somut bir örneğidir (Laato vd. 2020).

COVID-19 pandemisine ilişkin infodemi, virüsün daha çok insana bulaşmasına da sebep olmuştur. İnsanlar, sosyal medyada hızlı bir şekilde yayılan yanlış bilgiler

yüzünden virüse karşı alınması gereken tedbirleri almamış ve hatta bilimsel temelleri olmayan birçok tehlikeli öneriyi bir kurtuluş yolu olarak görmüştür. İbrahim ve Ekundayo'ya (2020) göre Nijerya'daki bazı insanlar, COVID-19'un gerçek olmadığına, diğerleri ise bunun gerçek olduğuna fakat sadece zenginleri ya da ülke dışına seyahat edenleri etkilediğine inanmaktadır. Nijerya'daki başka bir infodemi ise bazı alkollü maddelerin ve karışımların virüsü iyileştirebileceğine veya hastalığı engelleyebileceğine dair inanç alt yapısıdır.

COVID-19 karşısında insanlar, korku, çaresizlik ve umutsuzluk duyguları yaşamaktadır. Bu durum kanıtı dayalı olmayan tedavilerle ilgili yanlış bilgilerin (infodeminin) hızla yayılmasına da sebep olmaktadır. Reihani ve arkadaşlarına (2020) göre bazı Hindular COVID-19'dan korunmak için, Hindistan'da ineklerin kutsal olduğuna inanılmasından dolayı, hükümet yetkilileri tarafından da desteklenen bir uygulama kapsamında inek idrarı içmiştir. Yine Amerika Birleşik Devletleri'nde, SARS-CoV-2 enfeksiyonu olan hastalara dezenfektan enjekte edilmesi veya hastaların ultraviyole ışınlarla tedavi edilmesi üzerine tartışmalar yapılırken ülkede dezenfeksiyon ve temizlik ürünleriyle ilgili zehir merkezlerine yapılan çağrılarda geçen yıla göre % 20'lik bir artış kaydedilmiştir. Bu çağrıların bazıları kazara pediatrik maruziyetlerle ilişkili olsa da, diğerlerinin bu ürünlerin yanlış kullanımı sonucunda meydana gelen zehirlenme olaylarıyla ilişkili olduğu görülmüştür (Chang vd., 2020).

Pandemi sürecinde ortaya çıkan infodeminin yabancı düşmanlığına da yol açtığı görülmektedir. Shimizu'ya (2020) göre Japonya'daki sahte haberler, hastalara ve Çinli ziyaretçilere yönelik yabancı düşmanlığını artırmıştır. "Wuhan'dan gelen ateşli Çinli yolcuların Kansai Uluslararası Havalimanı'ndaki karantınayı geçtiği" şeklinde 24 Ocak 2020 tarihli yanlış bilgi, birçok sosyal medya kanalından yayılmış, Kansai Uluslararası Havaalanı haberi derhal reddetse de, Japonya'da Çinli insanlara karşı ayrımcılık yaygınlaşmıştır. Bu süreçte #ChineseDon'tComeToJapan Twitter'da trend olmuş ve Çinli ziyaretçiler kirli, duyarsız ve hatta biyoteröristler olarak etiketlenmiştir.

COVID-19 infodeminin sebep olduğu ayrımcılık sadece Japonya'da değil başka ülkelerde de gözlemlenmiştir. Örneğin Bangladeş'te başlangıçta uyruklarına veya gerçek risk faktörlerine bakılmaksızın Çinli görünen tüm insanlardan korkulduğu veya bu insanların şüpheli kabul edildiği görüldü. Çin hakkında sosyal medyada oluşan birçok komplo teorisi bu davranışın gelişmesini tetikledi. Daha sonra Bangladeş Hükümeti, gelen her yolcuyu sağlık kontrolünden geçirmeye başladı. Bu tarz bir "damgalama" İtalya, İran, Fransa ve ABD'den geri dönenlere yapılmaya başlandı. Kolluk kuvvetleri, ülkenin birçok yerinde yabancı ülkelere geri dönenlerin evlerini kırmızı bayraklarla işaretlediler (Hasan, 2020).

Sosyal botlar, kısmen algoritmalar tarafından kontrol edilen sosyal medya hesapları (Ferrara vd. 2016) olup kötü niyetli botların gerçek olmayan bilgileri yaydığı ve sağlıkla ilgili konular hakkındaki çevrimiçi tartışmalarda karışıklık yarattığı bilinmektedir (Shao vd. 2018; Broniatowski vd., 2018). Yang ve arkadaşlarının (2020) yaptığı bir araştırmaya göre COVID-19 dünyaya yayılırken, gerçek olmayan bilgilerin yayılmasıyla ilgili endişeler de artmıştır. Bu süreçte Twitter'da düşük güvenilirliği olan bilgilerin paylaşımı yükselmiş ve botlar bu bilgilerin dolaşımında kullanılmıştır.

Anılan olumsuz içeriklerin çoğu retweet yoluyla yayılmıştır. Araştırma, düşük güvenilirliği olan bilgilerin trend olmasında sosyal botların etkilerinin olduğunu göstermektedir. Bu yöntemle pandeminin siyasallaştırıldığı da görülmüştür. Şöyle ki Avrupa Birliği (AB) İzleme Ekibi, Rusya'nın 16 Mart'a kadar ki iki haftalık dönemde koronavirüs hakkında yaklaşık 80 manipülatif haberi yaydığını iddia etmiştir. Benzer şekilde, sosyal medya platformları ve sahte hesaplar aracılığıyla Çin'in de manipülatif içerikleri Tayvan'da yaydığı iddia edilmiştir. Tayvan Cumhurbaşkanı Tsai Ing-wen'in enfekte olduğu iddiasından sonra, Tayvan hükümeti durumun böyle olmadığını ve içeriğin Çin'deki çevrimiçi kaynaklar tarafından gündeme getirildiğini bildirmiştir (Yerlikaya, 2020). Aynı şekilde farklı ülkelerde de çoğu zaman siyasi amaçlar ile bu tür manipülatif haberlerin imal edildiği anlaşılmaktadır.

COVID-19 İnfodemisinde Türkiye

Başlangıçta Türkiye, bu virüsle mücadele eden tüm ülkeler gibi, okullar, eğlence merkezleri, alışveriş merkezleri, sinema salonları, spor salonları ve diğer etkinlik alanları gibi insanların toplandığı yerleri kapatmak da dâhil olmak üzere koronavirüsün yayılmasını durdurmak için gerekli önlemleri almıştır (Satıcı vd. 2020). Virüs ülkede hızlı bir şekilde yayılmaya başlayınca da sosyal mesafeye dikkat etmek, maske takmak, şehirlerarası yolculuğun kısıtlanması, yaşlıların (60 yaş ve üzeri), kronik hastalıkları olanların ve 20 yaş altındakilerin sokağa çıkmasını yasaklamak, bulaşın yoğun olduğu illerde hafta sonu yasakları vb. önlemler alınmıştır.

Resim 2: Koronavirüs İnfodemi

Türkiye'de pandemi hakkında infodemi daha ilk vaka görülmeden önce dolaşıma girmiştir. COVID-19 salgınının Türkiye'de görüldüğü, resmî otoritenin vakaları sakladığına ilişkin video görüntüleri ve ses dosyaları sahte hesaplar üzerinden servis edilmiştir. Bunun üzerine Emniyet Genel Müdürlüğü: "Yapılan incelemeler sonucunda, son günlerde dünyada birçok kişinin ölümüne sebep olan koronavirüs (COVID-19) ile ilgili olarak ülkemizde de salgının görüldüğüne dair

gerçek dışı görüntü ve ses dosyalarını sahte hesaplar üzerinden yayarak kamuoyunu endişeye düşüren korku ve paniğe sevk eden paylaşımlar tespit edilmiştir. Bu şekilde halkı korkutma amaçlı paylaşımlarda bulunan şahıslar hakkında gerekli çalışmalar başlatılmış olup en kısa süre içerisinde adli mercilere sevki sağlanacaktır." şeklinde resmî bir açıklama yapma ihtiyacı duymuştur (Hürriyet, 07.03.2020).

Türkiye'de evlerinde izole bir biçimde yaşamak durumunda kalan insanlar, sosyal medyayı daha yoğun bir şekilde kullanmaya başlamışlardır. Özellikle WhatsApp gibi kamu otoritesine denetim imkânı tanımayan çevrimiçi uygulamalar ya da düzenleme ihtiyacı pandemi sürecinde daha çok dikkat çeken sosyal medya mecraları Türkiye'de de infodeminin hızlı bir şekilde yayılmasına sebep olmuştur. Örneğin bu süreçte WhatsApp üzerinden yayılan ses videolarının ve mesajlarının ciddi bilgi kirliliğine sebep olduğu gözlemlenmiştir. Bu kanallar üzerinden yayılan infodemi zaman zaman kamu otoritesinin dikkatini çekmiş, infodemi ile mücadele etmek için resmî açıklamalar da yapılmıştır. Örneğin COVID-19 ile ilgili WhatsApp'ta yayılan bir görselle ilgili Sağlık Bakanı Koca: "Sosyal medya ve WhatsApp'tan yayılan 'gizli' belge gerçek dışıdır. Panik yaratacağı bilinerek uydurulmuştur. Güven kaybına yol açarak 82 milyonun zaafa düşmesini amaçlayanlar var. Hassasiyetinizle oynayanlar var. Şans tanımayın. Doğru haber, resmen yapılan açıklamadır." ifadesiyle Twitter resmî hesabından paylaşımında bulunmuştur (Anadolu Ajansı, 16.03.2020).

Türkiye'de ilk vakanın çıkması ve sonrasında vakaların hızlı bir şekilde artması üzerine insanlar, panik ve endişe yaşamıştır. Özellikle psikolojik hassasiyetleri yüksek olan kişiler infodemiden olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. ABD başkanı Donald Trump'ın hastalığın tedavisinde hastalara dezenfektan enjekte edilmesi ve ultraviyole ışık tedavisi uygulanması önerisinden Türkiye'deki insanlar da olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Örneğin Tekirdağ'da psikolojik sorunları olan bir vatandaş, bu haberlerden sonra dezenfektan ve etil alkol içerek hayatını kaybetmiştir (CNN TURK, 26.04.2020). Özellikle bilimsel bir temele dayanmayan tedavi önerilerinin resmî otoriteler tarafından gündeme getirilmesinin infodemiye artırdığı söylenebilir. Bu tarz açıklamaların olumsuz sonuçları da olabilmektedir.

Türkiye'de pandemi sürecinde bilimsel kanıtlara dayanmayan birçok hurafe sosyal medya kanalları üzerinden dolaşıma girmiştir. Bu hurafeler, WhatsApp videoları, ses dosyaları ve mesajlar, youtube videoları vb. içerikler üzerinden yayılmıştır. Sarımsak, soğan, kelle paça tüketmenin koronavirüse karşı koruyucu olduğu, sıcak su içine konan limon ve bikarbonat karışımının koronavirüsün yayılmasını engellediği, çay içmenin hastalığı iyileştirdiği vb. öneriler bu hurafelerin bir kısmıdır. Örneğin WhatsApp üzerinden yayılan bir ses dosyasında ismini söylemeyen ve imam olduğunu iddia eden bir kişi, "yakını olan bir kadının rüyasına göre koronavirüse karşı en etkili çözümün sumak suyu içmek olduğunu" iddia etmektedir. Videoda, Şirnak'ın Cizre ilçesinde bulunan bir kadının rüyasında Hz. Muhammed'in, COVID-19'a karşı kendisine sumak suyu içilmesi tavsiyesinde bulunduğu, ayrıca sumaktan başka hiçbir tedavi yönteminin virüse karşı etkili olmayacağı, iddia edilmektedir (Euronews, 03.04.2020). Sebep ve sonuçların yanlış tahsisiyle ortaya çıkan batıl davranışlar, popüler kültürde büyük ilgi görmektedir. Batıl inançlar birçok küçük ölçekli toplumda merkezî bir rol oynamaktadır ve gerçekten de tüm toplumların popüler kültüründe yaygınlığını sürdürmektedir

(Foster ve Kokko, 2009). Hurafeler üzerinden yayılan infodemi, toplumda kendine ciddi bir karşılık bulmaktadır.

Pandemi sürecinde ortaya çıkan infodeminin ayrımcılığa yol açması durumu Türkiye’de de gözlemlenmiştir. Çin’in Wuhan şehrinde COVID-19 salgını ortaya çıkınca Türkiye’de de Çinlilerin potansiyel hasta olduğuna dair bir algı oluşmuştur. Örneğin Türkiye’de daha herhangi bir vaka yokken kendi aracı ile Van’dan Trabzon’a gelen Çinli bir turist, polis ekiplerince şüphelenilerek hastaneye kaldırılmış, yapılan tetkikler sonucunda Çinli turistte koronavirüse dair herhangi bir bulguya rastlanmamıştır (CNNTURK,03.02. 2020). COVID-19 vakaları Türkiye’de ortaya çıkınca ayrımcılık da şekil değiştirmiştir. Örneğin Türkiye’de bir apartman yöneticisi, apartmanın giriş kapısına “Apartmanımızda ikamet eden sayın sağlık çalışanları apartmana girip çıkarken giriş kapıları ve merdiven korkuluklarına temas etmemenizi önemle rica ederiz.” şeklinde bir duyuru asınca olay medyaya yansımış, sağlık çalışanları ve kamuoyu bu ayrımcılığa tepki göstermiştir (Sözcü, 07.04.2020). Özellikle salgın ile ilgili bilgi eksikliği toplumda bu tip davranışların gelişmesine sebep olmuştur. Türkiye’de bilim insanları, COVID-19 hakkındaki doğru bilgileri ve hastalık karşısında yapılması gerekenleri toplumla paylaşınca bu tür olaylarda bir azalma olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle doğru bilgilerin paylaşılması ve toplum tarafından doğru olanların anlaşılması hemen gerçekleşmemekte, bu kavrayış düzeyine ulaşmak için süreye gereksinim duyulduğu gözlemlenmektedir. Infodemi, belirsizlik durumlarında daha hızlı bir şekilde yayılmakta ve kimi zaman toplumda ayrımcılık olaylarına sebep olabilmektedir.

Resim 3: Yalan Haber Örneği

Fotoğraf düzenleme programlarındaki ilerlemeler sahte görüntüler oluşturmayı önemli ölçüde kolaylaştırmıştır (Huh vd. 2018). Sahte haber üreticileri, sahte görüntüler oluşturarak kamuoyunu manipüle edebilmektedir. Bu, manipülasyon için sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Türkiye'de salgın sürecinde insanları manipüle etmek için de bu tip yalan haberler üretilmiştir. Bu haberler, WhatsApp vb. uygulamalar aracılığıyla insanlara ulaştırılmıştır. Resim 3'teki örnekte de görüldüğü gibi Hürriyet Gazetesi'nin haber içeriği değiştirilerek pandemi sürecine ilişkin yalan bir haber üretilmiş ve bu yalan haber WhatsApp aracılığıyla birçok insana servis edilmiştir. Teknolojiyi kötü niyetleri doğrultusunda kullanan insanlar tarafından toplumu manipüle etmek için de infodemik haberler üretilmektedir.

COVID-19 Infodemisinde KKTC

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ilk COVID 19 vakası, 10 Mart 2020'de 65 yaşındaki Alman kadın bir turistte tespit edilmiştir. Alman turist, 8 Mart 2020'de hava yoluyla ülkeye giriş yapmıştır. İlk önlem olarak, hastayla yakın temasta bulunduğu saptanan kişiler karantina merkezinde 14 gün süreyle takibe alınmıştır. Ayrıca, aynı uçakla gelen tüm turistlerin kaldığı üç otel karantinaya alınmıştır (Cumhuriyet, 10.03.2020). KKTC Sağlık Bakanlığı 13 Mart 2020 tarihinde, pozitif vaka sayısının 5'e çıktığını, dört Alman turistte ve 9 gün önce ülkeye giriş yapmış bir KKTC vatandaşında pozitif vaka tespit edildiğini bildirmiştir. Pozitif vaka sayısının 18 Mart 2020'de 20'ye, 19 Mart'ta 33'e çıktığı, Alman bir erkek turist (67) 28 Mart 2020'de COVID-19 enfeksiyonundan yaşamını yitirdiği duyurulmuştur (KKTC Sağlık Bakanlığı, 2020).

KKTC Bakanlar Kurulu'nun 12-13 Mart 2020 tarihlerinde aldığı kararlar doğrultusunda COVID-19 salgını yaşanan yüksek risk grubunda bulunan ülkelere gelenlerin KKTC'ye girişi yasaklanmış, okullar tatil edilmiştir. Ayrıca sinema, tiyatro vb. olmak üzere insanların toplu olarak bir araya geldiği etkinlikler iptal edilmiştir (Kıbrıs Gazetesi, 14.04.2020). KKTC Cumhuriyet Meclisi, 19 Mart 2020 tarihinde 26 Nisan'da yapılması öngörülen Cumhurbaşkanlığı seçiminin, yeni tip koronavirüs salgınına yönelik tedbirler nedeniyle 11 Ekim'e ertelenmesi kararı almış, Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı'nın görev süresini uzatmıştır (Milliyet, 19.04.2020).

KKTC'de 22 Mart 2020 tarihinde kısmi sokağa çıkma yasağı (zaruri ihtiyaçlar hariç) ilan edilmiştir. Gündüz yasağı 4 Mayıs 2020, gece yasağı 1 Haziran 2020 tarihinde kaldırılmıştır (Yenidüzen, 01.06.2020). 1 Haziran 2020 tarihi itibarıyla toplam 108 aktif vaka tespit edilmiş, 108 vakanın 104'ü iyileşmiş, 4 hasta hayatını kaybetmiştir (KKTC Sağlık Bakanlığı, 2020). Bu tarihe kadar alınan önlemlerin salgının kontrol altına alınması hususunda etkili olduğu söylenebilir.

KKTC'de ilk vakaların ortaya çıkmasıyla birlikte COVID-19 salgını ile ilgili infodemi de toplum içinde dolaşıma girmiştir. Yoğunlukla 2020 Mart ayında hem ülke basınında hem de sanal mecrada birçok yanlış bilgi ve yalan haber yayılmaya başlamıştır. Konu, KKTC Sağlık Bakanlığı'nın resmî web sitesi üzerinden incelendiğinde 13 Mart 2020 tarihinde Sağlık Bakanlığı'nın ilk olarak "Basında yer alan Talasemia Merkezinde görev yapan bir sağlık çalışanının koronavirüs nedeniyle karantina merkezine alındığı iddiaları gerçeği yansıtmamaktadır." diye bir açıklama yaptığı görülmektedir. 17 Mart 2020 tarihinde ise Sağlık Bakanlığı

“Sağlık Bakanlığının koronavirüs ile ilgili resmî açıklamaları, Sağlık Bakanlığı web sayfası ve sosyal medya hesaplarından yapılmaktadır. Halkımız en doğru bilgiye Sağlık Bakanlığı tarafından açıklamalardan ulaşabilir... Basında ve sosyal medyada yer alan 8 pozitif vaka haberlerinin gerçekle alakası yoktur. Bakanlığımız her gelişmeyi anında şeffaf bir şekilde paylaşmaya devam edecektir.” diye bir açıklama yapmak zorunda kalmıştır. 18 Mart 2020 tarihinde de KKTC Sağlık Bakanı Dr. Ali Pilli, bazı basın yayın organlarında Salamis Bay Otel’de gözlem şartlarının uygulanmadığı, bu nedenle vaka sayısının arttığına ilişkin iddiaları yalanlamıştır. Yine KKTC Sağlık Bakanlığı 29 Mart 2020 tarihinde “Bugün sosyal medya ve bazı haber sitelerinde KKTC’de korona virüsünden bir Alman hastanın daha hayatını kaybettiği iddiaları yer almaktadır. Yoğun bakımda yatan Alman hastanın tedavisi devam etmekte olup, durumu stabildir. Hayatını kaybettiği iddiaları gerçekliği yansıtmamaktadır” diye bir düzeltme yapmıştır. (KKTC Sağlık Bakanlığı, 2020).

COVID-19 infodemisi ile ilgili Sağlık Bakanı Dr. Ali Pilli’nin kamuoyuna çağrıda bulunduğu, vatandaşları bilgilendirdiği ve infodemiye yayanları uyardığı da gözlemlenmiştir. 16 Mart 2020 tarihinde Sağlık Bakanı Dr. Ali Pilli bu kapsamda “Korona virüs ile ilgili yapılan her açıklama, her gerçek dışı bilgi, toplumu ürkütmekten, paniğe sürüklemekten ve bilgi kirliliği yaratmaktan başka bir sonuç yaratmamaktadır. Gerek sosyal medya üzerinden gerekse yazılı ve görsel basında kamuoyuna yalan ve yanlış bilgiler aktaran her kişi ve kurumla ilgili de gerekli yasal işlemler başlatılacaktır.” diye bir açıklama yapmıştır (Kıbrıssondakika, 16.06.2020).

Dr.Sadi Konuk Eğitim ve Araştırma
hastanesinde hastalara müdahale ederken
virüs kapan ve yoğun bakıma alınan göğüs
hastalıkları uzmanı Selçuk Köse İ 6 ilacı ve
kök hücre tedavisi ile uykudan uyandı
iyileşmeye başladı sanırım Corona virüsü
ile ilgili tedavi yöntemini bulduk

Resim 4: Kıbrıs Son Dakika Facebook Grubunda Paylaşılan Bir Haber

COVID-19 virüsü karşısında insanlar başlangıçta çaresizlik yaşamışlardır. Bu nedenle hastalığın tedavisi konusunda da birçok yanlış bilgi insanlar tarafından sorgulanmadan kabul edilmiştir. Özellikle sosyal medyadaki haberlerin kontrol

edilememesi, yalan haberlerin hızlı bir şekilde yayılmasına imkân vermiştir. Esasında resmî bir kaynağa dayanmayan bu haberlerin, sosyal medya üzerinden teyit edilmesi güçtür. Özellikle hastalığın tedavisine ilişkin umut verici haberler karşısında insanlar duygusal tepkiler verebilmektedir. Örneğin haber paylaşma amaçlı kurulan bir facebook grubunda COVID-19 tedavisine ilişkin bir haberde hastalığın tedavisine yönelik ilacın bulunduğu iddia edilmektedir. Bu haberin bir başka yönü olayın Türkiye'de gerçekleşmesi ve KKTC sosyal mediasında da paylaşılmasıdır. İnfodemi aynen COVID-19 gibi sınırları aşabilmektedir. Özellikle kültürel açıdan birbirine yakın toplumlar aynı infodemik haberlerden etkilenebilmektedir.

Resim 5: Kovid Hastası Değil!

KKTC Sağlık Bakanlığı tarafından yalanlanan başka bir haber ise Türkiye'de Habertürk televizyonunda "Kovid hastaları KKTC'den Türkiye'ye getirildi" başlığı altında sunulan haberdir. Habere ilişkin KKTC Sağlık Bakanı Dr. Ali Pilli, Habertürk televizyonunda yapılan haberin gerçeği yansıtmadığını, habere konu olan hastanın veskültit tanısı ile tedavi gördüğünü ve ailesinin isteği doğrultusunda Türkiye'ye gönderildiğini söylemiştir. Hastanın covid vakası olmadığını söyleyerek haberi yalanlamıştır (Kıbrısadahaber, 13.06.2020). COVID-19 salgını, haberlerin güvenilirliği konusunda da tartışmalı bir ortam oluşturmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Koronavirüs salgınında insanlar evde daha fazla vakit geçirmeye başlamıştır. Bundan dolayı sanal mecra, insanların arkadaşlarına, ailelerine, sınıf arkadaşlarına ve meslektaşlarına bağlanması için vazgeçilmez bir yaşam alanına dönüşmüştür. Bu aynı zamanda potansiyel bir sorunu ortaya çıkarmıştır ki o da COVID-19 hakkındaki yanlış anlatıların küreselleşmesi ve neredeyse virüsün kendisinden daha hızlı bir şekilde sanal mecrada yayılmaya başlamasıdır.

Günümüzde genel nüfusun büyük çoğunluğu sosyal medyayı yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Bu ortamlar düzenli olarak denetlenmemektedir (Ümmet vd., 2019; Yılmaz ve Candan, 2018). Koronavirüs salgını sürecinde de kaynağına ulaşılamayan, teyit edilmesi güç olan sahte haberler çevrimiçi iletişimin denetimden yoksun platformları üzerinden geniş bir izleyici kitlesine ulaşmıştır. DSÖ tarafından

infodemi olarak tanımlanan bu yanlış bilgi salgını, sağlık sistemlerini ve hükümetleri tehdit etmiş, kimi zaman da insanlar arasında korku, kaygı ve dalgalanmaya sebep olmuştur. Facebook ve Instagram'ın mesajlaşma uygulamaları ve WhatsApp vb. platformlar üzerinden bu haberlerin denetimden yoksun bir şekilde hızlı bir şekilde yayıldığı değerlendirilmektedir. Infodemi ile mücadele konusunda Facebook, Google, LinkedIn, Microsoft, Reddit, Twitter ve YouTube ortak bir bildiri yayınlamıştır.

Pandemi sürecinde insanlar korku, endişe, umutsuzluk ve panik yaşamışlardır. Bu durum kanıta dayalı olmayan tedavilerle ilgili yanlış bilgilerin (infodeminin) hızlı yayılmasına da sebep olmuştur. COVID-19'un tedavisi hususunda birçok yanlış bilginin hızlı bir şekilde yayılması ve insanlar tarafından yanlış bilgilerin kabul görmesi insanların salgın karşısında yaşadığı çaresizlikten kaynaklanmaktadır. Hastalığa ilişkin doğru bilgilendirmeler bu çaresizlik durumunu azaltmakta, yanlış bilgilerin yayılmasını önlemektedir. Bu nedenle hükümetlerin yanlış bilgilerle mücadele etmesi ve insanların hastalık konusunda doğru bir şekilde bilgilendirmesi, infodeminin olumsuz etkilerini azaltmaktadır.

Pandemi sürecinde COVID-19 ile ilgili sahte haberler, çoğunlukla sosyal medyadaki sahte hesaplar üzerinden yayılmıştır. Manipülasyon amacıyla yayılan bu haberlerin bir kısmı, ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik çatışmalardan kaynaklanmaktadır. Başka bir ülkenin ekonomisine veya siyasi yapısına zarar vermek için yapılan bu tip haberler, sosyal medyadaki sahte hesaplar kullanılarak hızlı bir şekilde yayılabilmektedir. Bu saldırılar karşısında ülkeler, hem teknolojik hem de hukuki eksikliklerini gidererek infodemi ile mücadele edebilecektir.

Pandemi sürecinde ortaya çıkan infodemi, yabancı düşmanlığına ve ayrımcılığa da yol açmıştır. Hastalığın ortaya çıktığı ve yayıldığı ülke vatandaşlarına karşı ayrımcılık olayları tespit edilmiştir. Ayrıca COVID-19'a yakalanan hastalar, bu hastaların yakınları ve pandemi ile mücadele eden sağlık çalışanları ayrımcılığa maruz kalmıştır.

Infodemi, pandemi ile mücadeleyi olumsuz etkilemiştir. Kimi zaman insanlar, yanlış bilgilerin etkisi altında kalarak hastalığı başka insanlara bulaştırmış, kimi zaman da yanlış tedavi önerilerini deneyerek hayatını kaybetmiştir. Yanlış bilgileri hızlı bir şekilde düzeltmek kamu sağlığını korumak açısından önemlidir. Bu konuda ülkeler sahte haberlere karşı hızlı refleks göstermeli, gerekli düzeltmeleri anında yapmalıdır.

Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti de infodemiden etkilenmiştir. Bu ülkelerde yanlış bilgi salgını, çoğunlukla yeni medya kanalları üzerinden yayılmıştır. İç siyasi çatışmalar da bu ülkelerde sahte haberin yayılmasında etkili olmuştur. Hükümet yetkilileri çoğunlukla gerekli düzeltmeleri yapmıştır. Türkiye, pandemi sürecinde sosyal medyayı kontrol etmek için hukuki düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde olması infodemiye artırmıştır. COVID-19 salgınının başlamasıyla birlikte bu ülkelerdeki infodeminin hızlı bir şekilde arttığı gözlemlenmiştir. COVID-19'a ilişkin bilinmezler azalıp salgın hızı kontrol altına alındıkça infodeminin de azaldığı ve hatta etkisini kaybettiği gözlemlenmektedir.

Yanlış bilgi ve sahte haberlerle karşı karşıya olan dijital platformların protokollerinin ve davranış kurallarının güçlendirilmesini destekleyen birçok

yönetişim ve düzenleyici değişiklik meydana gelmesine rağmen, yaşamın hayati alanlarına, yani sağlık hizmetlerine ve hayatta kalmaya derinlemesine yapışan önemli anlarda, krizyönetimi stratejisinin bir parçası olarak rolünü oynama yönünde bu platformlardaki eksiklerin sürdüğü değerlendirilmesine katılmak mümkündür (Payande vd., 2020). COVID-19 pandemisine paralel bir şekilde yaşanan yanlış bilgi salgını bağlamında dijital platformlarda tespit edilen eksikliklerin giderilmesine yönelik gerekli düzenlemeler hızla gerçekleştirilmelidir.

Sahte haberle mücadelede en çok öne çıkan yapıların başında doğrulama platformları gelmektedir. Poynter adlı gazetecilik kuruluşu tarafından oluşturulan Uluslararası Doğruluk Kontrolü Ağı, bütün dünya tarafından kabul görmüş önemli medya yapılarından biridir. Bu kuruluş, dünya genelinde haber doğrulama işi yapan 70 aktif platformla işbirliği yaparak bir İlkeler Kılavuzu yayımlamıştır. Teyit.org ve Doğruluk Payı, bu ağa üye olan Türkiye menşeli platformlardır. Doğruluk Payı ve teyit.org'un yanı sıra, Malumatfuruş, Evrim Ağacı, Yalansavar vb. oluşumlar da aynı işlevi gören diğer platformlardır. Türkiye menşeli bu platformlar, siyasi söylemler, sosyal medyada ve / veya medyada gündem olan içerikler, bilimsel iddialar, sözde bilim, bilim haberciliği, köşe yazılarındaki yanlış bilgiler gibi farklı konulardaki yalan / yanlış bilgilere / haberlere yönelik boşlukları doldurmakta ve haberlerin doğruluğunu teyit etmektedir (Şencan, 2020: 31-32). İnfodemi ile mücadelede bu platformlardan destek alınabilir.

Farklı sosyal medya platformlarının COVID-19 ile ilgili yanlış bilgilendirme konusunda birlikte mücadele edebilmek amacıyla imza koydukları "Ortak Endüstri Bildirisi"nin yalan/yanlış bilgi içeren paylaşımlar ve/veya haberin dolaşıma sokulması veya yayılmasının önlenmesinde etkili olduğu söylenebilir. Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin yeni medya platformları arasında da bu şekilde ortak çalışmalara imza atılabilir.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı. (16.03.2020). Sağlık Bakanı Koca: Sosyal Medya Ve WhatsApp'tan 'Gizli Belge' Adıyla Yayılan Görsel Gerçek Dışı <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/saglik-bakani-koca-sosyal-medya-ve-whatsapp-gizli-belge-adiyla-yayilan-gorsel-gercek-disi-1767570>, Erişim Tarihi: 14.09.2020
- Analytica, O. (2020). Misinformation will undermine coronavirus responses. *Expert Briefings*, 1.
- Baines, D., & Elliott, R. J. (2020). Infodemic now: How do we know when the news is fake?. *LSE COVID-19 Blog*.
- Brennen, J. S., Simon, F. M., Howard, P. N., & Nielsen, R. K. (2020). Types, Sources, and Claims of COVID-19 Misinformation. *Reuters Institute*.
- Broniatowski, D. A., Jamison, A. M., Qi, S., AlKulaib, L., Chen, T., Benton, A., ... & Dredze, M. (2018). Weaponized Health Communication: Twitter Bots and Russian Trolls Amplify the Vaccine Debate. *American Journal of Public Health*, 108 (10), 1378 - 1384.
- Budak, F., & Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 62-79.
- Chang, A., Schnall, A. H., Law, R., Bronstein, A. C., Marraffa, J. M., Spiller, H. A., ... & Aleguas, A. (2020). Cleaning and Disinfectant Chemical Exposures and Temporal Associations with COVID-19—National Poison Data System, United States, January 1, 2020–March 31, 2020. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, 69 (16), 496.
- CNNTURK. (03.02.2020). Trabzon'da Koronavirüs Alarmı! <https://www.cnnturk.com/turkiye/trabzonda-koronavirus-alarmi>, Erişim Tarihi: 04.06.2020
- CNNTURK. (26.04. 2020). Koronavirüsten Korunmak İçin Dezenfektan ve Etil Alkol İçince Öldü. <https://www.cnnturk.com/turkiye/koronavirusten-korunmak-icin-dezenfektan-ve-etil-alkol-icince-oldu>, Erişim Tarihi: 29.05.2020
- Cumhuriyet. (10.03.2020). KKTC'de Bir Alman Kadın Turistte Koronavirüs Tespit Edildi.<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kkctcde-bir-alman-kadin-turistte-koronavirus-tespit-edildi-1726180>, Erişim Tarihi: 13.09.2020
- Euronews. (03.04.2020). Sosyal Medyada Koronavirüs Paylaşımları: Doğru Bilinen 10 Yanlış. <https://tr.euronews.com/2020/04/03/sosyal-edyada-koronavirus-paylasimlari-dogru-bilinen-10-yanlis-corona-virus-COVID-19>, Erişim Tarihi: 04.06. 2020
- Foster, K. R., & Kokko, H. (2009). The Evolution of Superstitious and Superstition-Like Behaviour. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 276(1654), 31-37.
- Hasan, M. T. (2020). Addressing the COVID-19 related stigma and discrimination: A fight against infodemic in Bangladesh.
- Hu, Z., Yang, Z., Li, Q., Zhang, A., & Huang, Y. (2020). Infodemiological Study on COVID-19 Epidemic and COVID-19 Infodemic. *Preprints*.
- Hua, J., & Shaw, R. (2020). Corona Virus (COVID-19) "Infodemic" and Emerging Issues Through a Data Lens: the Case of China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 17 (7). 2309.

- Huh, M., Liu, A., Owens, A., & Efros, A. A. (2018). Fighting Fake News: Image Splice Detection Via Learned Self-Consistency. In *Proceedings of the European Conference on Computer Vision (ECCV)* (pp. 101-117).
- Hürriyet. (07.03.2020). Emniyet'ten 'Koronavirüs' Açıklaması. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-haberler-emniyetten-koronavirusu-aciklamasi-41463342>, Erişim Tarihi: 29.05.2020
- Ibrahim, O.M., Ekundayo, D.D. COVID-19 Pandemic in Nigeria: Misconception among Individuals, Impact on Animal and the Role of Mathematical Epidemiologists. *Preprints* 2020, 2020040492 (doi: 10.20944/preprints202004.0492.v1).
- Institut Pasteur. (2020). Coronavirus: Attention Aux fausses Informations Sur Le COVID-19 circulant Sur Les Reseaux Sociaux. <https://www.pasteur.fr/fr/journal-recherche/actualites/coronavirus-attention-aux-fausses-informations-COVID-19-circulant-reseaux-sociaux>, Erişim Tarihi: 28.05.2020
- Jolly, B. L. K., Aggrawal, P., Gulati, A., Sethi, A. S., Kumaraguru, P., & Sethi, T. (2020). Psychometric Analysis and Coupling of Emotions Between State Bulletins and Twitter in India during COVID-19 Infodemic. *arXiv preprint arXiv:2005.05513*.
- Kıbrısadahaber. (13.06.2020). Kovid Hastası Değil! <https://www.kibrisadahaber.com/kovid-hastasi-degil-245740h.htm>, Erişim Tarihi: 14.09.2020
- Kıbrıs Gazetesi. (14.04.2020). Okullar 22 Mart'a Kadar Tatil Edildi. <https://www.kibrisgazetesi.com/kibris/okullar-22-marta-kadar-tatil-edildi-h84762.html>, Erişim Tarihi: 13.09.2020
- Kıbrıssondakika. (16.06.2020). KKTC'de Yeteri Kadar Test Kiti Var Mı? <https://www.kibrissondakika.com/438530-2/>, Erişim Tarihi: 13.09.2020
- Kırık, A. M., & Özkoçak, V. (2020). Yeni dünya düzeni bağlamında sosyal medya ve yeni koronavirüs (covid-19) pandemisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(45), 133-154.
- KKTC Sağlık Bakanlığı, (2020). Haberler. <http://saglik.gov.ct.tr/Haberler>, Erişim Tarihi: 13.09.2020
- Kulkarni, P., Prabhu, S., & Ramraj, B. (2020). COVID-19-Infodemic Overtaking Pandemic? Time to Disseminate Facts Over Fear. *Indian Journal of Community Health*, 32(2).
- Laato, S., Islam, A. K. M., Islam, M. N., & Whelan, E. (2020). Why do people share misinformation during the Covid-19 pandemic?. *arXivpreprint arXiv:2004.09600*.
- Milliyet. (19.04.2020). KKTC'de Seçim 11 Ekim'e Ertelendi. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/son-dakika-kktcde-secim-11-ekime-ertelendi-6169346>, Erişim Tarihi: 13.09.2020
- Payande, I. A. D., Ronaghikhameneh, A., & Mirzapour, H. There Must be a Culpable Behind the Scenes; a Novel Trend in Misinformation Diffusion During the COVID-19 Pandemic. *Available at SSRN 3596049*. Erişim Tarihi: 18.09.2020
- Peters, M. A., McLaren, P., & Jandrić, P. (2020). A viral theory of post-truth. *Educational Philosophy and Theory*, 1-9.
- Petropoulos, F., & Makridakis, S. (2020). Forecasting the Novel Coronavirus COVID-19. *PLoS one*, 15(3), e0231236.
- Rathore, F. A., & Farooq, F. (2020). Information overload and infodemic in the COVID-19 pandemic. *J Pak Med Assoc*, 70(5), 162-65.
- Reihani, H., Ghassemi, M., Mazer-Amirshahi, M., Aljohani, B., & Pourmand, A. (2020).

- Non-Evidenced Based Treatment: an Unintended Cause of Morbidity and Mortality Related to COVID-19. *The American Journal of Emergency Medicine*.
- Rovetta, A., & Bhagavathula, A. S. (2020). COVID-19-Related Web Search Behaviors and Infodemic Attitudes in Italy: Infodemiological Study. *JMIR Public Health and Surveillance*, 6(2), e19374.
- Satici, B., Gocet-Tekin, E., Deniz, M. E., & Satici, S. A. (2020). Adaptation of the Fear of COVID-19 Scale: Its Association with Psychological Distress and Life Satisfaction In Turkey. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 10.
- Shao, C., Ciampaglia, G. L., Varol, O., Yang, K. C., Flammini, A., & Menczer, F. (2018). The Spread of Low-Credibility Content by Social Bots. *Nature Communications*, 9(1), 1-9.
- Shimizu, K. (2020). 2019-nCoV, Fake News, and Racism. *The Lancet*, 395(10225), 685-686.
- Sözcü. (07.04.2020). Apartmanda Ayrımcılığa Uğrayan Sağlık Çalışanlarından Tokat Gibi Cevap. <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/apartmanda-ayrimciliga-ugrayan-saglik-calisanlarindan-tokat-gibi-cevap-5730063/>, Erişim Tarihi: 04.06.2020
- Şencan, İ. (2020). Haber Okuryazarlığı Programı: İçerik Tasarımı ve Etkililiğinin Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Ümmet, D., Alkan, H., Batal, Ö., & Kaya, A., (2019). Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığının Yordayıcıları Olarak İyi Oluş ve Duygusal Özerklik . 21. *Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi* (pp.255-262). Antalya, Turkey.
- Vaezi, A., & Javanmard, S. H. (2020). Infodemic and Risk Communication in the Era of CoV-19. *Advanced Biomedical Research*. 9.
- World Health Organization. (2018). Managing Epidemics: Key Facts about Major Deadly Diseases. *World Health Organization*, Geneva.
- Wu, L., & Liu, H. (2018, February). Tracing fake-news footprints: Characterizing social media messages by how they propagate. In *Proceedings of the eleventh ACM international conference on Web Search and Data Mining* (pp. 637-645).
- Wu, Z., & McGoogan, J. M. (2020). Characteristics of and Important Lessons from the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Outbreak In China: Summary of a report of 72 314 Cases from the Chinese Center for Disease Control and Prevention. *Jama*, 323(13), 1239-1242.
- Yang, K. C., Torres-Lugo, C., & Menczer, F. (2020). Prevalence of Low-Credibility Information on Twitter During the COVID-19 Outbreak. *ArXiv Preprint ArXiv:2004.14484*.
- Yenidüzen, (01.06.2020). Sokağa Çıkma Yasağı Haberleri.<http://www.yeniduzen.com/sokağa-çıkma-yasağı-haberleri.htm>, Erişim Tarih: 13.09.2020
- Yerlikaya, T. (2020), İnfodemi: Koronavirüsle Mücadelede Yeni Bir Safha. *Kriterdergi*. Yıl 5. Sayı: 46.
- Yılmaz, M, Candan, F. (2018). Oyun Sanal İntihar Gerçek: "The Blue Whale Challenge/ Mavi Balina" Oyunu Üzerinden Kurulan İletişimin Neden Olduğu İntiharlar Üzerine Kuramsal Bir Değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (29. Özel Sayısı), 270-283. DOI: 10.31123/akil.459303

Zarea Gavgani, V. (2020). Infodemic in the Global Coronavirus Crisis. *Depiction of Health* 2020; 11 (1): 1-5. *American Journal of Preventive Medicine*, 40(5), S154-S158.

Zarocostas, J. (2020). How to fight an infodemic. *The Lancet*. 395(10225). 676.

Resim 1. Fake News. <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-51967889>, Erişim Tarihi: 26.05.2020

Resim 2. İnfodemi. <https://www.cybermagonline.com/yeni-cagin-vebasi-infodemi>, Erişim Tarihi: 28.05.2020

Resim 3. Yalan Haber Örneği. <https://twitter.com/GkhnKhrman/status/1238506354974822402>, Erişim Tarihi: 05.06.2020

Resim 4: Kıbrıs Son Dakika Facebook Grubunda Paylaşılan Bir Haber, <https://www.facebook.com/groups/1101973470143609/permalink/1113703148970641>, Erişim Tarihi: 14.09.2020

Resim 5: Kovid Hastası Değil!, <https://www.kibrisadahaber.com/kovid-hastasi-degil-245740h.htm>, Erişim Tarihi: 14.09.2020